

POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT ZOOLOGII

KATALOG FAUNY POLSKI
Catalogus faunae Poloniae

Część XVII, zeszyt 1

KARACZANY I MODLISZKI
Blattodea et Mantodea

Opracował
WŁADYSŁAW BAZYLUK

Nr 26 «Katalogu fauny Polski»

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE
WARSZAWA 1976

Plan podziału na części wydawnictwa

«KATALOG FAUNY POLSKI»

Część	I — <i>Protozoa</i>
„	II — <i>Porifera, Coelenterata</i>
„	III — <i>Turbellaria</i>
„	°IV — <i>Monogenoidea, Trematoda</i>
„	V — <i>Cestoda</i>
„	VI — <i>Nemertini</i>
„	VII — <i>Nematoda</i>
„	VIII — <i>Nematomorpha, Gastrotricha, Kinorhyncha, Priapulioidea</i>
„	IX — <i>Rotatoria</i>
„	*X — <i>Acanthocephala</i>
„	°XI — <i>Annelida</i>
„	°XII — <i>Entomostraca</i>
„	XIII — <i>Malacostraca</i>
„	°XIV — <i>Symphyla, Pauropoda, Diplopoda, Chilopoda</i>
„	*XV — <i>Apterygota</i>
„	XVI — <i>Ephemeroptera, Odonata, Plecoptera</i>
„	XVII — <i>Blattodea, Mantodea, Orthoptera, Dermaptera</i>
„	*XVIII — <i>Psocoptera</i>
„	°XIX — <i>Mallophaga, Anoplura</i>
„	XX — <i>Thysanoptera</i>
„	°XXI — <i>Homoptera</i>
„	XXII — <i>Heteroptera</i>
„	°XXIII — <i>Coleoptera</i>
„	XXIV — <i>Strepsiptera</i>
„	XXV — <i>Neuroptera, Megaloptera, Raphidioptera</i>
„	°XXVI — <i>Hymenoptera</i>
„	XXVII — <i>Mecoptera</i>
„	*XXVIII — <i>Trichoptera</i>
„	XXIX — <i>Lepidoptera</i>
„	XXX — <i>Diptera</i>
„	*XXXI — <i>Aphaniptera</i>
„	*XXXII — <i>Pseudoscorpionidea, Opiliones</i>
„	*XXXIII — <i>Aranei</i>
„	°XXXIV — <i>Acari</i>
„	XXXV — <i>Pentastomida, Pantopoda, Tardigrada</i>
„	XXXVI — <i>Mollusca</i>
„	°XXXVII — <i>Bryozoa, Chaetognatha, Echinodermata, Tunicata</i>
„	*XXXVIII — <i>Cyclostomata, Pisces</i>
„	*XXXIX — <i>Amphibia, Reptilia</i>
„	XL — <i>Aves</i>
„	XLI — <i>Mammalia</i>

* — Części wydane w całości.

° — Części, z których wydano poszczególne zeszyty.

POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT ZOOLOGII

KATALOG FAUNY POLSKI

Catalogus faunae Poloniae

Część XVII, zeszyt 1

KARACZANY I MODLISZKI

Blattodea et Mantodea

Opracował

WŁADYSŁAW BAZYLUK

Nr 26 «Katalogu fauny Polski»

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE
WARSZAWA 1976

KOLEGIUM REDAKCYJNE

mgr A. GOLJAN, prof. dr E. GRABDA, prof. dr T. JACZEWSKI,
prof. dr S. M. KLIMASZEWSKI, prof. dr K. KOWALSKI, doc. dr
M. MROCZKOWSKI, prof. dr J. NAST, prof. dr L. K. PAWŁOWSKI,
prof. dr J. RAFALSKI, prof. dr A. RIEDEL (p. o. przewodniczący),
prof. dr St. SMRECYŃSKI, prof. dr J. STACH, mgr Zb. SWIRSKI
(sekretarz), prof. dr A. WRÓBLEWSKI

Redaktor zeszytu:

mgr A. GOLJAN

Praca wykonana w ramach problemu resortowego Nr PAN-27

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE - WARSZAWA 1976

Wydanie pierwsze. Nakład 780+90 egz.

Arkuszy wyd. 2,25. Ark. druk. 2+1 wklejka. Papier druk. sat. kl. III 80 g. 70×100.

Oddano do składania 12 IX 75 r. Podpisano do druku 15 VII 76 r.

Druk ukończono w sierpniu 1976 r.

Zam. 2437/76 - L-9, Cena zł 10,-

WROCLAWSKA DRUKARNIA NAUKOWA

ERRATA

Strona	Jest	Powinno być
8 ¹	<i>Blattiodea</i>	<i>Blattoidea</i>
16 ¹³	SZELIGA-MIEZEYEWski	SZELIGA-MIERZYEWski

Katalog Fauny Polski, część XVII, nr 26.

Plan podziału na części wydawnictwa „KATALOG
FAUNY POLSKI” został omyłkowo wydrukowany
na str. III okładki zamiast na str. II.

<http://rcin.org.pl>

KARACZANY — BLATTODEA I MODLISZKI — MANTODEA

Opracował
WŁADYSŁAW BAZYLUK

TREŚĆ

I. Wstęp	3
II. Przegląd gatunków z rzędów:	
<i>Blattodea</i>	7
<i>Mantodea</i>	17
III. Tabela rozmieszczenia gatunków z rzędów <i>Blattodea</i> i <i>Mantodea</i>	19
IV. Literatura	22
V. Indeks nazw systematycznych	30

I. WSTĘP

Najwcześniejsze dane faunistyczne odnoszące się do terenu Polski, ściśle do okolic Warszawy, można znaleźć w rękopisie geografa królewskiego Ch. de PERTHÉESA, który przebywał na dworze króla Stanisława Augusta PONIATOWSKIEGO w drugiej połowie XVIII wieku intensywnie badając entomofaunę okolic Warszawy. Niestety, w kutek niesprzyjających okoliczności historycznych (rozbiory Polski) wyniki jego pracy nie zostały opublikowane.

Pierwsze dane opublikowane dotyczące karaczanów można znaleźć dopiero w XIX wieku u następujących autorów: WEIGEL 1806, KELCH 1852, LETZNER 1881, którzy podali dane dotyczące Śląska, SIEBOLD 1842 — okolic Torunia i Gdańska, BRISCHKE 1887, 1888, 1889 — Helu, okolic Kartuz i Gdańska, SOBIESZCZAŃSKI 1877 — okolic Warszawy, NOWICKI 1864, 1865, 1867 — południowej Polski. W XX wieku liczba prac znacznie wzrosła. Pierwszą pracą poświęconą tylko karaczanom i skorkom jest praca ROŻNOWSKIEJ z 1934 roku. Wyłącznie karaczanom są poświęcone prace BAZYLUKA (1956b, 1961), wyłącznie modliszkom również prace BAZYLUKA (1956c, 1958, 1960).

Pierwszą wzmiankę w literaturze o występowaniu modliszki w okolicy Warszawy można znaleźć w pracy WAGI (1843). W r. 1920 ukazała się praca PAXA donosząca o znalezieniu modliszki na Śląsku Górnym. Po II Wojnie Światowej w pracach różnych autorów podano nowe stanowiska występowania tego gatunku w południowo-wschodniej Polsce.

Niniejsze opracowanie obejmuje gatunki zarówno występujące w Polsce,

jak i zawleczone z dwóch rzędów owadów: *Blattodea* i *Mantodea*. Łącznie podano w niniejszym katalogu 17 gatunków.

Rząd *Blattodea* obejmuje około 3500 gatunków współcześnie występujących na świecie. Większość z nich występuje w krajach o klimacie tropikalnym i subtropikalnym, liczba ich gwałtownie spada w miarę zbliżania się do biegu nów. Na dalekiej północy poza kołem podbiegunowym występuje jeden gatunek — *Ectobius (Ectobius) lapponicus* (L.), występowanie drugiego — *Ectobius (Ectobius) sylvestris* (PODA) jest prawdopodobne. Z całej Palearktyki jest znanych ponad 200 gatunków. Dotychczas z Polski było podanych 9 gatunków (nie licząc zawleczonych), z których dwa są gatunkami synantropijnymi od dawna u nas przebywającymi. Być może stałym składnikiem naszej fauny stał się synantropijno-kosmopolityczny gatunek — *Periplaneta americana* (L.), który podobno rozmnaża się u nas w ciepłych magazynach. Zawleczone gatunki w liczbie sześciu nie mogą być zaliczone do składu fauny krajowej. Przy dzisiejszym stałym wzroście importu różnych towarów należy się liczyć z zawlekaniami do kraju dalszych gatunków.

Niektóre dane wymienione w niniejszym katalogu wymagają wyjaśnień.

Wielu autorów podawało z różnych okolic Polski gatunek *Ectobius pallidus* (OLIVIER), pod nazwami *Ectobius livens* (TURTON), *Ectobia livida* (FABR.) lub *Ectobius lividus* (FABR.) zaliczając do niego tylko samice jasno zabarwione, co było niewątpliwą omyłką, jeśli chodzi o dane odnoszące się do północnej i środkowej Polski, gdyż gatunek ten może występować co najwyżej w południowej Polsce, skąd był podany przez KELCHA i autora niniejszego opracowania na podstawie okazu zebranego przez A. WAGĘ. Dane faunistyczne odnoszące się tylko do samicy jasno zabarwionej zostały zaliczone przez autora do gatunku *Ectobius (Ectobius) lapponicus* (L.) i podane przy omawianiu tego gatunku, jednak z powodu niemożności zbadania materiałów dowodowych trudno z całą pewnością to stwierdzić, niektóre z omawianych okazów mogłyby należeć do *Ectobius (Ectobius) erythronotus* BURR, lub do innego gatunku.

Występowanie w Polsce pontyjskiego, stepowego gatunku *Ectobius (Ectobiola) duskei* (ADELUNG) wymaga wyjaśnień. Okaz samca na podstawie którego ADELUNG (1917) podał jego występowanie z Puław (na etykietce Nowa Aleksandrja) znajduje się w zbiorach Instytutu Zoologicznego Akademii Nauk ZSRR w Leningradzie i jest poprawnie oznaczony, co autor niniejszego opracowania osobiście stwierdził. Wydaje się mało prawdopodobne, aby ten stepowy gatunek miał naturalne stanowisko w okolicy Puław, pomimo bowiem usilnych poszukiwań nie został on tam odnaleziony powtórnie. Mało prawdopodobne jest, że zaszła pomyłka w założeniu etykiety (ta jest taka, jak u innych okazów zbieranych w okolicy Puław do r. 1916). Jeśli to nie było jakieś reliktywne stanowisko, to okaz ten mógł być zawleczony przez studentów z Ukrainy przyjeżdżających na studia rolnicze do Puław.

Rząd *Mantodea* obejmuje około 2000 gatunków aktualnie występujących na całym świecie. Większość gatunków żyje w krajach o klimacie tropikalnym i subtropikalnym, niewiele natomiast w krajach o klimacie umiarkowanym. Niektóre z gatunków dochodzą prawie do granicy strefy klimatu zimnego. Najdalej na północ dochodzi *Mantis religiosa* (L.), gdyż na Syberii przekracza 55° szerokości geograficznej, a najdalej na południe, bo aż do Patagonii dochodzi *Antimiopteryx rustica* (FABRICIUS). W krajach o klimacie umiarkowanym liczba gatunków zmniejsza się w miarę zbliżania się w kierunku biegunów. W całej Palearktyce występuje około 100 gatunków, w Polsce natomiast tylko jeden.

Niektóre dane odnośnie do występowania modliszki w Polsce wymagają wyjaśnień.

Chociaż występowanie modliszki w Polsce było znane od drugiej połowy XVIII wieku, to niestety wiadomość ta nie została rozpowszechniona, gdyż dane o występowaniu modliszki w okolicy Warszawy¹ znajdujące się w rękopisie geografa królewskiego Ch. de PERTHÉESA nie zostały opublikowane. Dopiero WAGA (1843) opublikował te dane, lecz uszły one uwagi zoologów, gdyż były potraktowane jako „ciekawostka” i podane w odnośniku przy okazji omawiania życia i działalności Ch. de PERTHÉESA. W ostatnich latach dane te opublikowali BRZĘK w r. 1947 i LIANA w r. 1966.

Następna chronologicznie wiadomość o występowaniu *Mantis religiosa* (L.) w Polsce okazała się błędna. ZACHER 1909, 1917, PONGRĄCZ 1922, SZELIGA-MIERZEYEWSKI 1928, BAŁUT 1953, RAZÓWSKI 1953 i BAZYLUK 1956, 1957 podawali za BACHMATIEWEM (1909) Łódź jako miejsce występowania modliszki w Polsce. Kwestię tę wyjaśnił BAZYLUK w r. 1960. BACHMATIEW (1909) referując pracę LEWANDOWSKIEGO (1907) popełnił błąd podając „von Lodz” czyli od Łodzi, zamiast „ot Lomži”, jak jest u LEWANDOWSKIEGO. Za nim tę wiadomość pierwszy powtórzył ZACHER pisząc w 1909 r. o północnej granicy zasięgu *Mantis religiosa* (L.). LEWANDOWSKI (1907) natomiast weale nie podaje, że modliszka występuje w Polsce, lecz mówi, że gdyby przyjąć za podstawę północną granicę występowania *Mantis religiosa* (L.) w głębi Rosji, to tę granicę (53° szerokości geograficznej) trzeba by przeprowadzić od Łomży (która w Królestwie Polskim należąca wówczas do Rosji była jednym z najbardziej na zachód wysuniętych miast leżących w pobliżu tej granicy) przez południową część guberni grodzieńskiej, środkową mińskiej, południową część guberni mohylewskiej, na północ od Orła przez Nowosił w guberni tulskiej, przez Kozłów Tambowski, Penzę itd. Wobec tego Łódź jako miejsce występowania modliszki w Polsce nie powinna być uwzględniana.

W przeglądzie nie uwzględniono danych DIETLA (1895) o zawleczeniu do Wrocławia *Mantis religiosa* (L.) z Celebesu wraz z ładunkiem kawy,

¹ „dans les environs de Varsovie n'est pas rare” Ch. de PERTHÉES — Rękopis, Pars I, p. 145.

gdyż był to prawdopodobnie inny podgatunek, a nie *Mantis religiosa polonica* BAZ. występująca w Polsce.

Materiały opublikowane po raz pierwszy w tym katalogu, oznaczone gwiazdką, były zbierane oprócz autora przez następujące osoby: prof. dra S. ADAMCZEWSKIEGO, dra R. BIELAWSKIEGO, dra B. BURAKOWSKIEGO, mgra A. GOLJANA, dra E. KIERYCHA, dr A. LIANĘ, doc. dra M. MROCZKOWSKIEGO, prof. dra A. RIEDLA, prof. dra W. SKURATOWICZA, T. SZULIKA i K. WINNIKA, którym autor składa serdeczne podziękowanie.

W niniejszym „Katalogu” uwzględniono prace opublikowane do końca 1972 r.

Podział administracyjny Polski z 1 VI 1975 r. nie mógł być uwzględniony, ponieważ maszynopis „Katalogu” przygotowano do druku w grudniu 1972 roku.

II. PRZEGLĄD GATUNKÓW

Ordo: *BLATTODEA* BRUNNER VON WATTENWYL, 1882.

Superfamilia: *BLABEROIDEA* PRINCIS, 1960.

Familia: *PANCHLORIDAE* BRUNNER VON WATTENWYL, 1865.

Genus: *Panchlora* BURMEISTER, 1838.

1. *Panchlora exoleta* BURMEISTER, 1838.

Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Gorzów (RAMME 1936); Śląsk Dolny: Wrocław (ZACHER 1917, PAX 1920, BAZYLUK 1956b).

Gatunek tropikalny, występujący w Ameryce od Meksyku do Brazylii, rozwleczony po całym świecie wraz z produktami spożywczymi. W krajach o klimacie umiarkowanym może się utrzymać w warunkach cieplarnianych.

W Polsce należy do tzw. gatunków zawleczonych.

2. *Panchlora nivea* (LINNAEUS, 1758).

Blatta nivea LINNAEUS, 1758.

Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Poznań — palmiarnia (BAZYLUK*).

Gatunek tropikalny, południowoamerykański, do Polski zawleczony.

Familia: *PYCNOSCELIDAE* PRINCIS, 1960.

Genus: *Pycnoscelus* SCUDDER, 1862.

3. *Pycnoscelus surinamensis* (LINNAEUS, 1758).

Blatta surinamensis LINNAEUS, 1758.

Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Poznań — palmiarnia (BAZYLUK*).

Gatunek opisany przez LINNEUSZA z Ameryki Południowej (Surinam = Gujana) jest gatunkiem kosmopolitycznym w strefach klimatu tropikalnego i subtropikalnego, w klimacie umiarkowanym występuje jako synantrop w pomieszczeniach ogrzewanych przez cały rok, mających wysoką temperaturę i dostateczną wilgotność, jak palmiarnie, cieplarnie itp.

Superfamilia: *BLATTIODEA* STEPHENS, 1835.

Familia: *BLATTIDAE* STEPHENS, 1835.

Genus: *Periplaneta* BURMEISTER, 1838.

4. *Periplaneta americana* (LINNAEUS, 1758).

Blatta americana LINNAEUS, 1758.

Blatta americana: CHARPENTIER, 1825.

Pobrzeże Bałtyku: Gdańsk (LA BAUME 1920); Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Poznań (SZULCZEWSKI 1926, SOKOŁOWSKI 1928, SZELIGA-MIERZEYEWski 1928, BAZYLUK 1956b), Łódź (BAZYLUK*); Nizina Mazowiecka: Siedlce (BAZYLUK*); Śląsk Dolny: Wrocław (LETZNER 1881, ZACHER 1907, 1917, BAZYLUK 1956b); Śląsk Górny: Racibórz (KELCH 1852, FISCHER 1853, ZACHER 1907, 1917, SZELIGA-MIERZEYEWski 1928, BAZYLUK 1956b); „Śląsk” (CHARPENTIER 1825).

Gatunek kosmopolityczny w krajach tropikalnych i subtropikalnych, w krajach o klimacie umiarkowanym występuje jako synantrop. Jest wielce prawdopodobne, że gatunek ten wszedł na stałe do naszej fauny jako synantrop.

5. *Periplaneta australasiae* (FABRICIUS, 1775).

Blatta australasiae FABRICIUS, 1775.

Śląsk Dolny: Wrocław (PAX 1920, BAZYLUK 1956b).

Gatunek kosmopolityczny, rzadziej występujący w krajach o klimacie umiarkowanym, w Polsce należy do tzw. gatunków zawleczonych.

Genus: *Blatta* LINNAEUS, 1758.

6. *Blatta orientalis* LINNAEUS, 1758.

Periplaneta orientalis: SIEBOLD, 1842, NOWICKI, 1864, 1865, 1867, ŁOMNICKI, 1875, LETZNER, 1881, STOBIECKI, 1886, BRISCHKE, 1887, NASONOV, 1894, SMRECZYŃSKI, 1901, SCHILLE, 1902, KOERTH, 1914, POLIŃSKI i DEMEL, 1921, SZULCZEWSKI, 1926.

Stylopyga orientalis: KELCH, 1852, SMRECZYŃSKI, 1902, ZACHER, 1907.

Pobrzeże Bałtyku: Gdańsk (SIEBOLD 1842, ZACHER 1917, LA BAUME 1920), Szczecin (BAZYLUK*); Pojezierze Pomorskie (BRISCHKE 1887, LA BAUME 1920); Pojezierze Mazurskie (LA BAUME 1920); Nizina Wielkopolsko-Kujawska (KOERTH 1914, ZACHER 1917, POLIŃSKI i DEMEL 1921, SOKOŁOWSKI 1925, 1928, SZULCZEWSKI 1926); Nizina Mazowiecka: Warszawa (SOBIESZCZAŃSKI 1877, NASONOV 1894), Siedlce (BAZYLUK*); Podlasie: (BAZYLUK 1949a, 1949b), Paproć Duża pow. Zambrów (BAZYLUK*); Puszcza Białowieska (KARPIŃSKI 1949); Śląsk Dolny: Wrocław (ZACHER 1907, 1917, LEONHARDT 1929), okolice Muszkowie pow. Ząbko-

wice Śląskie (BEDNARZ 1972); Śląsk Górny (KELCH 1852, STOBIECKI 1886, ZACHER 1907, 1917); Wyżyna Krakowsko-Wieluńska (STOBIECKI 1886, SMRECZYŃSKI 1901); Wyżyna Małopolska: Słowik koło Kiele, Kielce, Skarżysko Kamienna, Wodzisław koło Jędrzejowa, Kozienice (BAZYLUK*); Wyżyna Lubelska: Puławy (BAZYLUK*); Roztocze (TENENBAUM i MIERZEJEWSKI 1914); Nizina Sandomierska: Nisko (BAZYLUK*); Sudety Zachodnie: Jelenia Góra (BAZYLUK*); Beskid Zachodni: Dolina Popradu (SCHILLE 1902), Gorce (SMRECZYŃSKI 1902); Kotlina Nowotarska: Zakopane (ŁOMNICKI 1875); Pieniny: Krościenko (BAZYLUK*); Tatry (NOWICKI 1867). Poza tym był podany bez wymieniania miejscowości z Galicji przez NOWICKIEGO (1864, 1865) oraz ze Śląska przez WEIGELA (1806) i LETZNERA (1881). Ogólne rozprzestrzenienie w Polsce omawiali: PONGRĄCZ 1922, KINEL i NOSKIEWICZ 1927, SZELIGA-MIERZEJEWSKI 1928 oraz BAZYLUK 1956b.

Gatunek kosmopolityczny, synantropijny; w osadach ludzkich dochodzi dość daleko na północ.

Trudny do wytopienia z powodu skrytego, nocnego trybu życia.

Superfamilia: *EPILAMPROIDEA* PRINCIS, 1960.

Familia: *NYCTIBORIDAE* BRUNNER VON WATTENWYL, 1893.

Genus: *Nyctibora* BURMEISTER 1838.

7. *Nyctibora sericea* BURMEISTER, 1838.

Śląsk Dolny: Wrocław (ZACHER 1917, BAZYLUK 1956b).

Tropikalny, południowoamerykański gatunek, do Polski zawleczony.

8. *Nyctibora brunnea* THUNBERG, 1826.

Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Poznań — palmiarnia (BAZYLUK*).

Tropikalny, południowoamerykański gatunek, do Polski zawleczony.

Familia: *PSEUDOMOPIDAE* REHN, 1903.

Genus: *Blattella* CAUDELL, 1903.

9. *Blattella germanica* (LINNAEUS, 1767).

Blatta germanica LINNAEUS, 1767.

Blotta germanica: WEIGEL, 1806, CHARPENTIER, 1825, SIEBOLD, 1842, KELCH, 1852, FISCHER, 1853, NOWICKI, 1867, SOBIESZCZAŃSKI, 1877, LETZNER, 1881, BRISCHKE, 1887, SMRECZYŃSKI, 1902, ZACHER, 1907, TENENBAUM i MIERZEJEWSKI, 1914, KARPIŃSKI, 1949 (tylko na str. 85).

Phyllodromia germanica: STOBIECKI, 1886, NASONOV, 1894, SMRECZYŃSKI, 1901, ZACHER, 1917, LA BAUME, 1920, PONGRĄCZ, 1922, SOKOŁOWSKI, 1925, 1928, SZULCZEWSKI, 1926, KINEL i NOSKIEWICZ, 1927, LEONHARDT, 1929, BAZYLUK, 1949a, 1949b.

Pobrzeże Bałtyku: Gdańsk (SIEBOLD 1842, ZACHER 1917, LA BAUME 1920), Szczecin (BAZYLUK*); Pojezierze Pomorskie (BRISCHKE 1887, LA BAUME 1920); Nizina Wielkopolsko-Kujawska (SOKOŁOWSKI 1925, 1928, SZULCZEWSKI 1926, LEONHARDT 1929); Nizina Mazowiecka: Warszawa (SOBIESZCZAŃSKI 1877, NASONOV 1894, BAZYLUK 1949b); Podlasie (BAZYLUK 1949a, 1949b); Puszcza Białowiecka (KARPIŃSKI 1949); Śląsk Dolny (ZACHER 1907, 1917), okolice Muszkowic pow. Żąbkowice Śląskie (BEDNARZ 1972), Wrocław (BAZYLUK*); Śląsk Górny: Racibórz (KELCH 1852, ZACHER 1907, 1917); Wyżyna Krakowsko-Wieluńska (STOBIECKI 1886, SMRECZYŃSKI 1901); Wyżyna Lubelska: Puławy (BAZYLUK*); Nizina Sandomierska: Sandomierz (BAZYLUK*); Beskid Zachodni: Gorce (SMRECZYŃSKI 1902); Kotlina Nowotarska: Zakopane-Bystre (BAZYLUK*); Pieniny: Krościenko (BAZYLUK*); Tatry (NOWICKI 1867).

Gatunek kosmopolityczny, synantropijny.

Trudny do wytopienia z powodu skrytego, nocnego trybu życia. Wykazuje tendencję do rozprzestrzeniania się wskutek lepszej drożności nowych mieszkań i polepszenia się ich warunków klimatycznych (przez cały rok dość wysoka temperatura i dostateczna ilość wilgoci).

Familia: **ECTOBIIDAE** BRUNNER VON WATTENWYL, 1865.

Subfamilia: **Ectobiinae** BRUNNER VON WATTENWYL, 1865.

Genus: **Ectobius** STEPHENS, 1835.

Subgenus: *Ectobius* s. str.

10. *Ectobius (Ectobius) lapponicus* (LINNAEUS, 1758).

Blatta lapponica LINNAEUS, 1758.

Blatta lapponica: WEIGEL, 1806, SIEBOLD, 1842, KELCH, 1852, NOWICKI, 1864, 1865, 1867, SCHULTZE, 1869, ŁOMNICKI, 1875, SOBIESZCZAŃSKI, 1877, LETZNER, 1881, STOBIECKI, 1883, 1896, BRISCHKE, 1887, 1888, 1889, KOERTH, 1914, TENENBAUM i MIERZEJEWSKI, 1914.

Ectobia lapponica: NASONOV, 1894, RÜBSAAMEN, 1901, SMRECZYŃSKI, 1901, SCHILLE, 1902, ZACHER, 1907, 1917, TORKA, 1908, LA BAUME 1912a, 1912b, 1920, PAX, 1920, PONGRACZ, 1922, SZULCZEWSKI, 1926, KINEL i NOSKIEWICZ, 1927, SOKOŁOWSKI, 1928, LEONHARDT, 1929, ENGEL, 1938.

Ectobia livida: RÜBSAAMEN 1901, ZACHER, 1907, 1913, 1917, LA BAUME, 1912, TENENBAUM i MIERZEJEWSKI 1914, POLIŃSKI i DEMEL, 1921, PONGRACZ, 1922, SOKOŁOWSKI, 1925, 1928, SZULCZEWSKI, 1926, KINEL i NOSKIEWICZ, 1927.

Blatta ericetorum: BRISCHKE, 1887.

Blatta panzeri STEPHENS (*ericetorum* WESMAEL): LA BAUME, 1920.

Ectobius lividus: KOZMIŃSKI, 1925, SZELIGA-MIERZEJEWSKI, 1928, URBAŃSKI, 1931, ROŻNOWSKA, 1934, KARPIŃSKI, 1949, BEDNARZ, 1972.

Pobrzeże Bałtyku (SIEBOLD 1842, BRISCHKE 1888, 1889, LA BAUME 1912, 1920, RAMME 1923, ROŻNOWSKA 1934), okolice Szczecina, Międzyzdroje i Wiselka pow. Wolin, Lubiatowo pow. Lębork, Karwia pow.

Puck, Krynica Morska pow. Nowy Dwór Gdański (BAZYLUK*); Pojezierze Pomorskie (SIEBOLD 1842, SCHULTZE 1869, BRISCHKE 1887, RÜBSAAMEN 1901, TORKA 1908, ZACHER 1917, LA BAUME 1920, RAMME 1923, SOKOŁOWSKI 1928, ENGEL 1938), Kwidzyn, Brachlewo i Ryjewo pow. Kwidzyn (BAZYLUK*); Pojezierze Mazurskie (LA BAUME 1912, ZACHER 1917, RAMME 1923), Olsztyn, rezerwat Radykajny pow. Olsztyn, Przerwanki pow. Węgorzewo, las Sorkwity pow. Mrągowo, Lipowiec Kościelny pow. Mława, Miłomłyn pow. Ostróda, Pawłówka pow. Suwałki (BAZYLUK*); Nizina Wielkopolsko-Kujawska (KOERTH 1914, ZACHER 1917, POLIŃSKI i DEMEL 1921, SOKOŁOWSKI 1925, 1928, SZULCZEWSKI 1926, LEONHARDT 1929, URBAŃSKI 1929, GRUHL 1933, ROŻNOWSKA 1934, BAZYLUK 1954, WIĄC-KOWSKI 1957, WIŚNIEWSKI 1967), Kulin koło Włocławka, Turew pow. Kościan (BAZYLUK*); Nizina Mazowiecka (SOBIESZCZAŃSKI 1877, BAZYLUK 1949b), Warszawa Międzylesie, Warszawa Radość, Warszawa Zbójna Góra, Warszawa Wiśniówka, Warszawa Wawer, Warszawa Młociny, Warszawa Wygoda, Puszcza Kampinoska, Lasy Młocińskie, Puszcza Mariańska, Puszcza Bolimowska, Puszcza Biała, Dziekanów Leśny koło Warszawy, Powsin koło Warszawy, Cisków koło Warszawy, Chojna i Zagórze koło Warszawy, Nieporęt koło Warszawy, Sucha Żyrardowska pow. Żyrardów, Rawka pow. Skierniewice, Kampinos pow. Sochaczew, Łąck pow. Gostynin, Spała pow. Tomaszów Mazowiecki, Sikórz i Wyszogród pow. Płock, Grodzisk Mazowiecki, Zaborów, Brwinów, Podkowa Leśna i Otrębusy pow. Pruszków, Cybulice pow. Nowy Dwór Mazowiecki, Czarna Struga, Klembów i Tuł pow. Wołomin, Mienia i Wrzosów pow. Mińsk Mazowiecki, Łysów pow. Siedlce, Miłosna, Ratajewo (Żwir), Celestynów, Stara Miłosna, Śródborów i Stara Wieś pow. Otwock, Huta i Wilga pow. Garwolin, Lucynów pow. Wyszaków, Stok Lacki i Radzików pow. Siedlce, Małkinia i Nagoszewo pow. Ostrów Mazowiecka, Topór, Sadowne, Grygrów i Stara Wieś pow. Węgrów, rezerwat Czarnia pow. Ostrołęka (BAZYLUK*); Podlasie (BAZYLUK 1949a, 1949b), Lasy Parczewskie pow. Parczew, Niemojki i Mierzvice pow. Łosice, rezerwat Jata, lasy Bachy — Jata i las Kryńszczak pow. Łuków, las Wilczyńska koło stacji kolejowej Radzyń Podlaski (BAZYLUK*); Puszcza Białowieska (KOZMIŃSKI 1925, ROŻNOWSKA 1934, KARPIŃSKI 1949), Dąbrowa, Białowieski Park Narodowy (BAZYLUK*); Śląsk Dolny (ZACHER 1907, 1917, BAZYLUK 1954, BEDNARZ 1972), Brzeg Dolny pow. Wołów, górką Sobótka koło Wrocławia, Wierzbowa pow. Bolesławiec, Łęknica pow. Żary (BAZYLUK*); Wzgórza Trzebnickie (ZACHER 1917, RAMME 1923), Trzebnica, Oborniki Śląskie pow. Trzebnica (BAZYLUK*); Śląsk Górny (KELCH 1852, STOBIECKI 1886, ZACHER 1907, 1917, RAMME 1923, ROŻNOWSKA 1934), Taciszów, Nędza i Dziergowice w Lasach Raciborskich, Kalety w Lasach Świerklanieckich, Tychy i Żory pow. Rybnik, Głubczyce (BAZYLUK*); Wyżyna Krakowsko-Wieluńska (STOBIECKI 1886, SMRECYŃSKI 1901, PONGRĄCZ 1922, ROŻNOWSKA 1934), Ojców pow. Olkusz (BAZYLUK*);

Wyżyna Małopolska (STOBIECKI 1886, PONGRÁČZ 1922), Skarżysko Kamienna, Słowik, Bukowa Góra i Dyminy pow. Kielce, Łysaków, Małogoszcz, Wodzisław, Miąsowa, Rudka i Nagłowice pow. Jędrzejów, Szydłowiec pow. Radom, Łaszówka, Góra Puławska, Sewerynów, Maciejowice, Bąkowiec i Garbatka pow. Kozienice, Sichów i Drugnia pow. Busko, Chroberz, Młodzawy, rezerwat Polichno (Dębina), Grabowiec, Bogucice i Wąwóz Kolków pow. Pińczów, Dwikozy, Góry Wysokie, Golejów, Bogoria i Rytwiany pow. Sandomierz (BAZYLUK*); Góry Świętokrzyskie (PONGRÁČZ 1922, BEDNARZ 1967), Łysica, Łysa Góra, Bukowa Góra, Paprocice (BAZYLUK*); Wyżyna Lubelska (PONGRÁČZ 1922), Puławy, Żyrzyn, Bochothnica i Kazimierz Dolny pow. Puławy, Raszków pow. Lublin (BAZYLUK*); Roztocze (TENENBAUM i MIERZEJEWSKI 1914), Zwierzyniec pow. Zamość, Tomaszów Lubelski (BAZYLUK*); Nizina Sandomierska: Nisko, Rudnik pow. Nisko, Monasterz pow. Przeworsk, Leżajsk i Sarżyna pow. Łańcut, Stalowa Wola, Rozwadów pow. Tarnobrzeg, Dziecierzyn pow. Lubaczów (BAZYLUK*); Sudety Zachodnie (ZACHER 1913, 1917), Góry Kaczawskie, Sokole Góry, Łężno – Sawanna Afrykańska i Karłów w Górach Stołowych, Zieleniec w Górach Orlickich, Jelenia Góra, Radomierz, góra Krogulec, Rudawy Janowickie, wzgórze Sidło, Skalnik, Wojcieszków i Karpniki pow. Jelenia Góra, Książno pow. Wałbrzych, Wierzbnio pow. Bolesławiec (BAZYLUK*); Sudety Wschodnie: Bilszczyce pow. Głubczyce (BAZYLUK*); Beskid Zachodni (STOBIECKI 1883, SCHILLE 1902, ROŻNOWSKA 1934), Beskid Sądecki: Jaworzyna Krynicka, góra Marszałek w Gorcach (BAZYLUK*); Kotlina Nowotarska: góra Gubałówka (BAZYLUK*); Beskid Wschodni: góra Piotruś koło Tylawy pow. Krosno, Przemyśl, Wdżary Wyżne (BAZYLUK*); Bieszczady: Baligród, Komańcza, góra Tarnica, Magura Stuposiańska, góra Otryt, Dwernik, Wetlina, góra Hyrlata, góra Jasło, Kalnica, Ustrzyki Górne, Połonina Caryńska, Hudów Wierszek, Bereżki, góra Patryja, góra Łopieninka, góra Menczył, góra Rozsypaniec, góra Smerek, góra Widelki, Żubracze, Roztoki Górne, góra Durna, góra Małe Jasło, Jasiennik, góra Dział, góra Muchanin, Przysłop, Zatwarnica, Duszatyn i zbocza nad Potokiem Niesiezańskim pow. bieszczadzki (BAZYLUK*); Pieniny (ROŻNOWSKA 1934), Szczawnica, Krościenko, Kias pod górą Sokolicą, góra Trzy Korony, Nowa Góra, polana Kosarzyska, Gojny Las, Długi Gronik, polana Wyrobek, przełęcz Niedźwiadki, łąki Toporzyska – Istebki (BAZYLUK*); Tatry (NOWICKI 1867, ŁOMNICKI 1875, ROŻNOWSKA 1934), Pobrat, Dolina Kościeliska, Dolina Chochołowska, regiel górny (BAZYLUK*).

Gatunek europejsko-zachodnio-syberyjski występuje od Francji aż do Jeniseju w Syberii zachodniej i od północnych Włoch, Grecji i Ukrainy (Wołgogradu) do Laponii. Najliczniej występuje w strefie lasów liściastych, mieszanych i iglastych. Na północy przekracza tajgę występując na tundrze, a na południu z lasostępów wychodzi na stepy. W całej Polsce gatunek pospolity od brzegów Bałtyku aż po hale w Tatrach.

Występuje w lasach, zaroślach, czasami w sadach, nieraz wchodzi do domów, ale chyba tu się nie rozmnaża. Imagines żyją z reguły od połowy maja do końca sierpnia, zwykle samice żyją dłużej niż samee. Z jaj złożonych w charakterystycznych kokonach do ściółki po kilku tygodniach lęgną się młode nimfy (wylęg występuje najczęściej w sierpniu), które przed zimą przechodzą kilka linień. Zimują jako nimfy w ściółce, próchnie pni lub zagrzebane wśród traw i mchów.

11. *Ectobius (Ectobius) erythronotus ater* BAZYLUK, 1961.

Ectobius lapponicus var. *erythronotus* BURR, 1913.

Pojezierze Pomorskie: Bielinek nad Odrą pow. Chojna (BAZYLUK*); Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Osowa Góra koło Poznania (BAZYLUK*); Nizina Mazowiecka: Warszawa Radość, Warszawa Zbójna Góra, terra typica! (BAZYLUK 1961), Klembów pow. Wołomin, Śródborów pow. Otwock, Pogorzelska Warszawa pow. Otwock, Warszawa Stara Miłosna, Warszawa Wawer rezerwat (BAZYLUK*); Puszcza Białowieska: Białowieski Park Narodowy na Caricetum, w gronzie wysokim i w dąbrowie, Stoczek (BAZYLUK*); Wyżyna Małopolska: Bogoria pow. Sandomierz (BAZYLUK 1961); Wyżyna Lubelska: Puławy, Bochatnica pow. Puławy (BAZYLUK 1961), Kazimierz Dolny pow. Puławy (BAZYLUK*); Nizina Sandomierska: Rozwadów pow. Tarnobrzeg (BAZYLUK*); Bieszczady: góra Otryt, Dwernik (BAZYLUK*); Pieniny: polana Wymiarki (BAZYLUK*).

Podgatunek znany dotychczas tylko z Polski i Łotewskiej SRR.

Gatunek *Ectobius (Ectobius) erythronotus* BURR dość późno i nieprecyzyjnie opisany jako *Ectobius lapponicus* var. *erythronotus* BURR. Pomimo podniesienia go do rangi gatunku i dokładnej redeskrpcji przez RAMMEGO w r. 1923 niektórzy autorzy traktowali go w dalszym ciągu jako morfę lub odmianę podając jego rozprzestrzenienie takie, jak rozprzestrzenienie *Ectobius (Ectobius) lapponicus* (L.) i stąd są trudności związane z ustaleniem arealu jego występowania. Według dotychczasowych, sprawdzonych przez autora, danych występuje on we Włoszech, południowej Szwajcarii, Austrii, Czechosłowacji, na Węgrzech, w Polsce, Jugosławii, Rumunii, Bułgarii, Grecji i w ZSRR, skąd podany jest z Łotewskiej SRR, z zachodniej części Ukraińskiej SRR i z Mołdawskiej SRR, prawdopodobnie występuje dalej na wschód i na południe. Wyróżniono cztery podgatunki, z których w Polsce występuje tylko jeden.

W Polsce dorosłe żyją od końca maja do końca sierpnia. Zimują nimfy ukryte w ściółce. U nas żyje według dotychczasowych danych w lasach sosnowych na silnie nasłonecznionych, niewielkich polanach porośniętych między innymi wrzosem — *Calluna vulgaris* (L.) SALISB., mącznicą — *Arctostaphylos uva-ursi* L., czarną jagodą — *Vaccinium vitis-idea* L. i jałowcem — *Juniperus communis* L. Przebywa zwykle pośród roślin-

ności zielnej lub na wymienionych krzewinkach i krzewach, a tylko w dni bardzo upalne spotkać można samce biegające i fruwające w koronach drzew.

12. *Ectobius (Ectobius) sylvestris* (PODA, 1761).

Blatta sylvestris PODA, 1761.

Blatta lapponica L. fem. *hemiptera*: KELCH, 1852.

Blatta hemiptera: SOBIESZCZAŃSKI, 1877.

Ectobius sylvester: BAZYLUK 1956a, WIŚNIEWSKI, 1967.

Ectobius (Ectobius) sylvester: BAZYLUK, 1956c, 1957.

Ectobius silvestris: BEDNARZ, 1972.

Pobrzeże Bałtyku (RAMME 1923, URBAŃSKI 1956a); Pojezierze Pomorskie (RAMME 1923, BAZYLUK 1957), Kwidzyn, Brachlewo i Ryjewo pow. Kwidzyn (BAZYLUK*); Pojezierze Mazurskie: Ganiemki pow. Olsztyn, Miłomłyn pow. Ostróda, Dwukopy pow. Mława (BAZYLUK*); Nizina Wielkopolsko-Kujawska (BAZYLUK 1956c, WIŚNIEWSKI 1967); Nizina Mazowiecka (SOBIESZCZAŃSKI 1877, BAZYLUK 1956c), Starawieś, Stoczek Węgrowski i Grygrów pow. Węgrów, Mienia pow. Mińsk Mazowiecki, Stara Wieś pow. Otwock, Ruda i Rawka pow. Skierniewice (BAZYLUK*); Podlasie (BAZYLUK 1956c, 1957), Mierzvice i Łysów pow. Łosice, Białka i Bedno pow. Radzyń Podlaski, Kownatki, Bachy i rezerwat Jata pow. Łuków (BAZYLUK*); Puszcza Białowieska: Białowieski Park Narodowy bór sosnowy, grond wysoki, grond niski, dąbrowa, bór bagienny, bór mieszany, grud brzozy, salicetum, sphagnetum, Białowieża Wieś (BAZYLUK*); Śląsk Dolny (BAZYLUK 1957, BEDNARZ 1972), Łęknica pow. Żary, Brzeg Dolny pow. Wołów, góra Sobótka koło Wrocławia (BAZYLUK*); Śląsk Górny (KELCH 1852, BAZYLUK 1957), Żory pow. Pszczyna, Taciśzów, Nędza i Dziergowice w Lasach Raciborskich (BAZYLUK*); Wyżyna Krakowsko-Wieluńska (BAZYLUK 1956, 1957), Ojców pow. Olkusz (BAZYLUK*), Wyżyna Małopolska (BAZYLUK 1957), Skarżysko Kamienna, Wólka Plebańska pow. Końskie, Kozienice, Łaszówka i Garbatka pow. Kozienice, Bogoria i Golejów pow. Sandomierz, Krajno i Dyminy pow. Kielce (BAZYLUK*); Góry Świętokrzyskie (BAZYLUK 1957), Łysica, Łysa Góra (BAZYLUK*); Wyżyna Lubelska (BAZYLUK 1956c, 1957), Puławy, Michałówka i Kazimierz Dolny pow. Puławy (BAZYLUK*); Roztocze: Zwierzyniec, Bezednie, Kosobudy, Krzywe i Bukowa Góra koło Zwierzynca, pow. Zamość (BAZYLUK*); Nizina Sandomierska: Łañcut, Sarzyna pow. Łañcut, Mielec, Stalowa Wola, Nisko (BAZYLUK*); Sudety Zachodnie (RAMME 1923), Batorów pow. Kłodzko, Karpniki pow. Jelenia Góra (BAZYLUK*); Beskid Zachodni (BAZYLUK 1957); Beskid Wschodni (BAZYLUK 1957), Przemyśl, Dybawka Górna pow. Przemyśl (BAZYLUK*); Bieszczady: Wetlina (BAZYLUK*); Pieniny: polana Wymiarki, przełęcz Niedźwiadki (BAZYLUK*); Tatry (BAZYLUK 1957).

Europejski gatunek występuje od Francji aż po Ural, na południu

w górach. Podany również z północnej Afryki. Pomimo wczesnego opisanie tego gatunku był on przez bardzo długi czas uważany nie tylko w Polsce, ale i w Europie za gatunek *Ectobius (Ectobius) lapponicus* (L.) i traktowany jako synonim tego ostatniego. Gatunek ten występuje najprawdopodobniej w całej Polsce w lasach, od pobrzeży Bałtyku aż po regiel górny w Tatrach. Jest on jednak mniej pospolity niż *Ectobius (Ectobius) lapponicus* (L.).

Postaci dorosłe żyją od połowy maja do końca sierpnia, samice czasami wyjątkowo dłużej. Młode lęgą się najczęściej w sierpniu, przed zimą przechodzą kilka linień. Zimują jako nimfy w ściółce leśnej.

13. *Ectobius (Ectobius) lucidus* (HAGENBACH, 1822).

Blatta lucida HAGENBACH, 1822.

Blatta pallida: KELCH, 1852.

Ectobius (Ectobius) vittiventer: BAZYLUK 1956c, 1957, 1961.

Śląsk Górny: Racibórz (KELCH 1852); Wyżyna Małopolska: dawna gubernia radomska (BAZYLUK 1956c, 1957, 1961).

Gatunek znany z Hiszpanii, Francji, Węgier, RFN i NRD. W Polsce w ostatnich latach nie odnaleziony.

Wyjaśnienie statusu taksonomicznego tego gatunku wymaga dalszych badań, gdyż często jest on uważany tylko za formę *Ectobius (Ectobius) sylvestris* (PODA), do którego zresztą jest podobny.

14. *Ectobius (Ectobius) pallidus* (OLIVIER, 1789).

Blatta pallida OLIVIER, 1789.

Blatta livens TURTON, 1802.

Blatta perspicillaris: KELCH, 1852.

Blatta livida: FISCHER, 1853.

Ectobius lividus: BAZYLUK, 1956a.

Ectobius (Ectobius) lividus: BAZYLUK, 1956c, 1957.

Śląsk Górny (KELCH 1852, FISCHER 1853); Wyżyna Krakowsko-Wieluńska: Kraków (BAZYLUK 1956a, 1956c, 1957).

Gatunek znany z południowej Anglii, Francji, RFN, NRD i z basenu Morza Śródziemnego. W Polsce w obecnym stuleciu nie odnaleziony.

Subgenus: *Ectobiola* UVAROV, 1940.

15. *Ectobius (Ectobiola) duskei* (ADELUNG, 1904).

Ectobia duskei ADELUNG, 1904.

Ectobius (Ectobiella) duskei: RAMME, 1923.

Wyżyna Lubelska: Puławy (ADELUNG 1917, za którym podali go RAMME 1923 i BAZYLUK 1956c, 1957).

Gatunek występuje na stepach w europejskiej, południowej części

Związku Radzieckiego dochodząc na wschodzie do Karagandy w Kazachskiej SRR. W Polsce poza podaniem tego gatunku przez ADELUNGA wspólnie nie został on odnaleziony. Zobacz też wstęp, str. 4.

Genus: *Phyllodromica* FIEBER, 1853.

Subgenus: *Phyllodromica* s. str.

16. *Phyllodromica (Phyllodromica) maculata* (SCHREBER, 1781).

Blatta maculata SCHREBER, 1781.

Blatta maculata: WEIGEL, 1806, KELCH, 1852, FISCHER, 1853, WAGA, 1857.

Aphlebia maculata: ZACHER, 1907, 1917, KINEL i NOSKIEWICZ, 1927, SOKOŁOWSKI, 1928.

Aphlebia maculata var. *schaefferi*: ZACHER, 1917.

Hololampra (Aphlebia) maculata: SZELIGA-MIERZEYEWSKI, 1928.

Hololampra maculata var. *schaefferi*: SZELIGA-MIERZEYEWSKI, 1928, ROŻNOWSKA, 1934, BAZYLUK, 1957.

Hololampra maculata: URBAŃSKI, 1931, RAMME, 1936, BAZYLUK, 1954, 1956c, 1957.

Pojezierze Pomorskie: Bieleń (RAMME 1936); Nizina Wielkopolsko-Kujawska (TORKA 1908, ZACHER 1917, SOKOŁOWSKI, 1928, SZELIGA-MIERZEYEWSKI 1928, URBAŃSKI 1931, BAZYLUK 1957), Kulin pow. Włocławek, Zielona Góra, Obrzycko pow. Szamotuły, Skwierzyna (BAZYLUK*); Nizina Mazowiecka (BAZYLUK 1957), Mienia pow. Mińsk Mazowiecki (BAZYLUK*); Podlasie (WAGA 1857, BAZYLUK 1957), las Kryńszczak pow. Łuków, las Kownatki – Bedlno pow. Radzyń Podlaski, Łysów pow. Łosice (BAZYLUK*); Śląsk Dolny (ZELLER 1856, ZACHER 1907, 1917, BAZYLUK 1954, 1957), Brzeg Dolny pow. Wołów, Łęknica pow. Żory (BAZYLUK*); Wzgórza Trzebnickie: Oborniki Śląskie pow. Trzebnica (BAZYLUK*); Śląsk Górny (KELCH 1852, FISCHER 1853, ZACHER 1907, 1917, SZELIGA-MIERZEYEWSKI 1928, BAZYLUK 1957), Nędza i Dziergowice w Lasach Raciborskich (BAZYLUK*); Wyżyna Krakowsko-Wieluńska (WAGA 1857, SZELIGA-MIERZEYEWSKI 1928, ROŻNOWSKA 1934, BAZYLUK 1957); Wyżyna Małopolska (BAZYLUK 1957), Młodzawy, Polichno, Krzyżanowice i Grabowiec pow. Pińczów, Bogoria, Golejów i Dwikozy pow. Sandomierz, Góra Puławska i Sewerynów pow. Kozienice, Góra Zelejowa i Chęciny koło Kielce (BAZYLUK*); Wyżyna Lubelska (BAZYLUK 1957, HONCZARENKO 1967, GRĄDZIEL 1968), Puławy (BAZYLUK*); Roztocze (BAZYLUK 1957), Szczepreszyn pow. Zamość (BAZYLUK*); Pieniny (BAZYLUK*); „Śląsk” (WEIGEL 1806). Ogólne rozprzestrzenienie w Polsce podali KINEL i NOSKIEWICZ (1927) oraz BAZYLUK (1956c).

Gatunek środkowoeuropejski występuje od RFN do zachodniej części ZSRR, na południu dochodzi do Tyrolu, Jugosławii i Rumunii. W Polsce gatunek ten występuje na silnie nasłonecznionych polankach w lasach sosnowych i mieszanych.

Postaci dorosłe żyją od końca maja do połowy sierpnia, rzadko dłużej. Młode legną się na początku sierpnia przechodząc przed zimą kilka linień. Zimują jako nimfy w ściółce leśnej, w kępkach traw i mchów.

Ordo: *MANTODEA* BURMEISTER, 1838.

Familia: *MANTIDAE* STÅL, 1877.

Subfamilia: *Mantinae* STÅL, 1877.

Genus: *Mantis* LINNAEUS, 1767.

1. *Mantis religiosa polonica* BAZYLUK, 1960.

Mantis religiosa (LINNAEUS, 1758).

Gryllus Mantis religiosus LINNAEUS, 1758.

Nizina Wielkopolsko-Kujawska: Łódź, error!, zob. wstęp str. 5; Nizina Mazowiecka: okolice Warszawy (PERTHÉES — rękopis, WAGA 1843, BRZEK 1947, LIANA 1966); Śląsk Górny: Chorzów (PAX 1920, SZELIGA-MIERZEYEWski 1928, BAZYLUK 1956a, 1957, 1958); Wyżyna Małopolska: Skarżysko-Kamienna (BALUT 1953, LIANA 1966), Puszcza Kozienicka (BAZYLUK 1956a, 1956c, 1957, 1958); Wyżyna Lubelska (BAZYLUK 1947, 1956a, 1958, SKURATOWICZ i URBAŃSKI 1953); Roztocze (SKURATOWICZ 1946, BAZYLUK 1947, 1956a, 1958, BALUT 1953, SKURATOWICZ i URBAŃSKI 1953, PRÜFFER 1956, MICHALSKI 1959); Nizina Sandomierska (BALUT 1953, RAZOWSKI 1953, BAZYLUK 1956a, 1956c, 1957, 1958, 1960 — terra typical!, KARCZEWSKI 1956, PRÜFFER 1956, MICHALSKI 1959, LIANA 1966, CMOLUCH 1971).

Podgatunek znany z Polski i europejskiej środkowej części Związku Radzieckiego.

Gatunek *Mantis religiosa* (L.) jest bardzo szeroko rozprzestrzeniony, występuje w Europie, Azji, Afryce, Australii i w obu Amerykach dochodząc na północy do 55° szerokości geograficznej (okolice Omska na Syberii w Związku Radzieckim), a na południu do Przylądka Dobrej Nadziei w Afryce. Na tym wielkim areale gatunek ten jest reprezentowany przez 9 dotychczas znanych podgatunków, mianowicie: *Mantis religiosa religiosa* (LINNAEUS), *Mantis religiosa inornata* WERNER, 1930, *Mantis religiosa griveaudi* PAULIAN, 1958, *Mantis religiosa beybienkoi* BAZYLUK, 1960, *Mantis religiosa eichleri* BAZYLUK, 1960, *Mantis religiosa polonica* BAZYLUK, 1960, *Mantis religiosa siedleckii* BAZYLUK, 1960, *Mantis religiosa sinica* BAZYLUK, 1960 i *Mantis religiosa macedonica* KARAMAN, 1961.

W Polsce występuje jeden podgatunek — *Mantis religiosa polonica* BAZ., do którego zaliczam osobniki zebrane przez geografę królewskiego Ch. de PERTHÉESA w okolicach Warszawy. Materiały te zaliczam tylko na podstawie analizy tekstu (głównie wielkości ciała samicy mierzonego od głowy do końca skrzydeł, wynoszącego 48 mm) rękopisu, gdyż materiały

zebrane przez PERTHÉESA znajdujące się w Kijowie aginęły w czasie drugiej wojny światowej, według ustnej informacji Profesora dra A. F. KRISZTALA. *Mantis religiosa* (L.) podana przez PAXA (1920) z Chorzowa, jeśli to nie był okaz zawleczony — co sugeruje SZELIGA-MIERZEYEWSKI (1928), a co jest wielce prawdopodobne ze względu na środowisko znalezienia — też należałoby zaliczyć do tego podgatunku.

W Polsce podobnie jak w okolicy Kijowa występuje na bogatych w owady polankach śródleśnych, często na wrzosowiskach, od maja do września. Kokony składa najczęściej na wrzosie lub na lodygach bylin poczynając od drugiej połowy sierpnia do pierwszych przymrozków. Kokony przezimowują, zwykle w drugiej połowie maja wylęgają się młode osobniki. Ostatnie linienie przechodzą w końcu lipca lub na początku sierpnia. Zarówno postaci dorosłe, jak i młodociane są drapieżne i bardzo żarłoczne (zwłaszcza samice), odżywiają się głównie owadami.

III. TABELA ROZMIESZCZENIA GATUNKÓW

(Podział na krainy podaje mapa na końcu zeszytu)

- Dane pewne
○ Dane nie sprawdzone

		Baltyk	Pobrzeże Bałtyku	Pojezierze Pomorskie	Pojezierze Mazurskie	Nizina Wielk.-Kuj.	Nizina Mazowiecka	Podlasie	Puszcza Białowiecka
		1	2	3	4	5	6	7	7a
<i>Blattodea</i>									
1	<i>Panchlora exoleta</i> BURM.	-	-	-	-	○	-	-	-
2	<i>Panchlora nivea</i> (L.)	-	-	-	-	●	-	-	-
3	<i>Pycnoscelus surinamensis</i> (L.)	-	-	-	-	●	-	-	-
4	<i>Periplaneta americana</i> (L.)	-	○	-	-	●	●	-	-
5	<i>Periplaneta australasiae</i> (FABR.)	-	-	-	-	-	-	-	-
6	<i>Blatta orientalis</i> L.	-	●	○	○	●	●	●	○
7	<i>Nyctibora sericea</i> BURM.	-	-	-	-	-	-	-	-
8	<i>Nyctibora brunnea</i> THUNB.	-	-	-	-	●	-	-	-
9	<i>Blattella germanica</i> (L.)	-	●	○	-	●	●	●	○
10	<i>Ectobius (Ectobius) lapponicus</i> (L.)	-	●	●	●	●	●	●	●
11	<i>Ectobius (Ectobius) erythronotus ater</i> BAZ.	-	-	●	-	●	●	●	●
12	<i>Ectobius (Ectobius) sylvestris</i> (PODA)	-	○	●	●	●	●	●	●
13	<i>Ectobius (Ectobius) lucidus</i> (HAGENB.)	-	-	-	-	-	-	-	-
14	<i>Ectobius (Ectobius) pallidus</i> (OLIVIER)	-	-	-	-	-	-	-	-
15	<i>Ectobius (Ectobiola) duskei</i> (ADEL.)	-	-	-	-	-	-	-	-
16	<i>Phyllodromica (Phyllodromica) maculata</i> (SCHREB.)	-	-	●	-	●	●	●	-
<i>Mantodea</i>									
1	<i>Mantis religiosa polonica</i> BAZ.	-	-	-	-	-	○	-	-

1	+	Śląsk Dolny
2	+	Wzgórza Trzebnickie
3	+	Śląsk Górny
4	+	Wyżyna Krak.-Wiel.
5	+	Wyżyna Małopolska
6	+	Góry Świętokrzyskie
7	+	Wyżyna Lubelska
8	+	Roztocze
9	+	Nizina Sandomierska
10	+	Sudety Zachodnie
11	+	Sudety Wschodnie
12	+	Beskid Zachodni
13	+	Kotlina Nowotarska
14	+	Beskid Wschodni
15	+	Bieszczady
16	+	Pieniny
17	+	Tatry
18	+	
19	+	
20	+	
21	+	

IV. LITERATURA

a. Prace zawierające wiadomości o karaczanach i modliszkach Polski

- ADELUNG N. 1917. Contributions à la connaissance des Blattaires paléarctiques. I. Genre *Ectiobus* STEPH. Considerations générales, formes nouvelles de l'Europe occidentale. *Eżeg. Zool. Muz. Imp. Ak. Nauk.*, Petrograd (1916), **21**, pp. 243-268, 4 ff.
- BACHMATJEW P. 1909. LEWANDOWSKI, J. Das Verbreitungsgebiet von Mantodea in Russland. *Z. Wiss. Insbiol.*, Husum, **5**, p. 52.
- BAŁUT S. 1953. Modliszka w Puszczy Sandomierskiej. *Chr. Przyr. Ojcz.*, Warszawa, **9**, pp. 31-34, f. 9.
- BAZYLUK W. 1947. Szarańczaki (*Orthoptera*, *Saltatoria*) okolic Zwierzyńca (Zamojszczyzna). *Fragm. Faun. Mus. Zool. Pol.*, Warszawa, **5**, pp. 123-137.
- BAZYLUK W. 1948. Przyczynek do fauny prostoskrzydłych (*Orthoptera*) i skorków (*Dermaptera*) województwa poznańskiego. *Bad. Fizogr. Pol. Zach.*, Poznań, **1**, pp. 154-159.
- BAZYLUK W. 1949a. Prostoskrzydłe (*Orthoptera*) Siemienia (województwo lubelskie) i okolicy. *Pr. Kom. Biol. Wydz. Mat. - Przyr. PTPN*, Poznań, **12**, pp. 1-95, 4 ff.
- BAZYLUK W. 1949b. Przyczynek do znajomości fauny prostoskrzydłych (*Orthoptera*) i skorków (*Dermaptera*) województwa lubelskiego. *Pr. Kom. Biol. Wydz. Mat. - Przyr. PTPN*, Poznań, **12**, pp. 96-110.
- BAZYLUK W. 1950. Materiały do fauny Ziemi Zachodnich. Prostoskrzydłe (*Orthoptera*) Ziemi Lubuskiej i Śląska. *Bad. Fizjogr. Pol. Zach.*, Poznań, **2**, pp. 136-156, 2 mm.
- BAZYLUK W. 1954. Badania nad prostoskrzydłymi (*Orthoptera*), karaczanami (*Blattodea*) i skorkami (*Dermaptera*) północno-zachodniej Polski. *Pr. Kom. Mat. - Przyr. PTPN*, B, Poznań, **15**, pp. 131-147, 1 t.
- BAZYLUK W. 1956a. Uwagi dotyczące zmian zachodzących i zaobserwowanych w ostatnich latach w obrębie ortopterofauny. *Pol. Pismo Ent.*, Wrocław, **24**, supl. 2, pp. 113-121.
- BAZYLUK W. 1956b. Karaczany - *Blattodea*. W: *Klucze do oznaczania owadów Polski*. Cz. IX., Warszawa, pp. 2-32, 59 ff.
- BAZYLUK W. 1956c. Modliszki - *Mantodea*. W: *Klucze do oznaczania owadów Polski*. Cz. X., Warszawa, pp. 33-40, 8 ff.
- BAZYLUK W. 1957. Nowe dla Polski lub rzadsze gatunki z rzędów *Blattodea*, *Mantodea*, *Orthoptera* i *Dermaptera*. *Fragm. Faun.*, Warszawa, **7**, pp. 263-282.
- BAZYLUK W. 1958. Modliszka. *Przyr. Pol.*, Warszawa, **12**, 3 p., 1 f.
- BAZYLUK W. 1960. Die geographische Verbreitung und Variabilität von *Mantis religiosa* (L.) (*Mantodea*, *Mantidae*) sowie Beschreibungen neuer Unterarten. *Ann. Zool.*, Warszawa, **18**, pp. 231-272, 57 ff., XIII t.
- BAZYLUK W. 1961. Materialien zur Kenntnis von *Blattodea* der Paläarktis, I - IV. *Ann. Zool.*, Warszawa, **19**, pp. 417-435, 28 ff.
- BEDNARZ S. 1963. Proponowany rezerwat przyrody - polana „Polichno” (Dębina-polana) w pow. Pińczów i występujące tam prostoskrzydłe. *Prz. Zool.*, Wrocław, **7**, pp. 246-251, 4 ff.
- BEDNARZ S. 1967. Prostoskrzydłe (*Orthoptera*) Ceczyny i okolicy (pow. Kielce). *Zesz. przyr. Op. T.P.N.*, Opole **1967**, 7. pp.

- BEDNARZ S. 1972. Prostoskrzydłe *Orthoptera*, Karaczany *Blattodea* i skorki *Dermaptera* rezerwatu Muszkowicki Las Bukowy i terenów sąsiednich. Ochr. Przyr., Warszawa—Kraków, **37**, pp. 89–103, ff. 1–4.
- BŁAŻEJEWSKI F. 1959. Próby zastosowania płatków owsianych jako przynęty w badaniach faunistycznych. Stud. Soc. Sci. Tor., E, Toruń, **5**, pp. 41–50.
- BRISCHKE [C.] G. [A.]. 1887. Bericht über eine zoologische Excursion nach Seeresen im Juni 1886. Schr. Naturf. Ges. Danzig, N. F., Danzig, **6**, 4, pp. 73–91.
- BRISCHKE C. G. A. 1888. Bericht über eine Excursion nach Hela während des Juli 1887. Schr. Naturf. Ges. Danzig, N. F., Danzig, **7**, 1, pp. 42–64.
- BRISCHKE C. G. A. 1889. Bericht über eine Excursion nach Steegen, auf der frischen Nehrung, im Juli 1888. Schr. Naturf. Ges. Danzig, N. F., Danzig, **7**, 2, pp. 193–209.
- BRUNNER VON WATTENWYL C. 1882. Prodrömus der europäischen Orthopteren. Leipzig, XXXII + 466 pp., 11 tt., 1 m.
- BRZEK G. 1947. Historia zoologii w Polsce do r. 1918. Część I i II. Ann. UMCS, C, suppl. II, Lublin VII + 253 pp., 13 portr.
- CHARPENTIER T. DE. 1825. Horae Entomologicae, adjectis tabulis novem coloratis. Wratislavia, XVI + 262 pp., 9 tt.
- CMOLUCH Z. 1971. Nowe stanowisko *Mantis religiosa* L. (*Mantodea*) na Lubelszczyźnie. Prz. Zool., Wrocław, **15**, pp. 374–375, 1 f.
- CZUBIŃSKI Z., URBAŃSKI J. 1951. Park Narodowy na wyspie Wolinie. Chr. Przyr. Ojcz., Kraków, **7**, 7/8, pp. 3–56, 29 ff., 8 tt.
- DEMEL K. patrz POLIŃSKI W., DEMEL K., 1921.
- DIETL [A.]. 1895. [*Mantis religiosa*...]. Z. Ent. N. F., Breslau, **20**, XVIII p.
- ENGEL H. 1938. Beiträge zur Flora und Fauna der Binnendüne bei Bellinchen (Oder). Märk. Tier., Berlin, **3**, 4, pp. 229–296, 15 ff.
- FISCHER L. H. 1853. Orthoptera europaea. Lipsiae, XX + 454 pp., XVIII tt.
- GRĄDZIEL T. 1968. Niektóre nowsze dane o faunie rezerwatów województwa lubelskiego. Chr. Przyr. Ojcz., Kraków, **24**, 6, pp. 24–32, 4 ff.
- GRUHL K. 1933. Käfergräben. Ein Beitrag zur Kenntnis der Grünberger Tierwelt. Grünberger Hauskalender 1934., Grünberg, **24**, pp. 92–100, 18 ff.
- HONCZARENKO J. 1962. Badania nad entomofauną glebową w rezerwacie Stawska Góra pod Chelmem Lubelskim. Pol. Pismo Ent. B, Wrocław, **3–4** (27–28), pp. 165–182.
- KARCZEWSKI J. 1956. Modliszka (*Mantis religiosa* L.) w Puszczy Sandomierskiej. Pol. Pismo Ent., Wrocław, **24**, suppl. 1, 7, p. 43.
- KARPIŃSKI J. J. 1949. Materiały do bioekologii Puszczy Białowieskiej. Rozpr. Spraw. I. B. Leśn., A, Warszawa, **56**, 212 pp., 1 f., 28 fot., 2 tab.
- KELCH [A.]. 1852. *Orthoptera* OLIV. (et omn. Auct.) Oberschlesiens. W: Zu der öffentlichen Prüfung aller Klassen des Königlichen Gymnasiums zu Ratibor und der Entlassung der Abiturienten den 5. und 6. April ladet ergebenst ein das Lehrer-Collegium., Ratibor, pp. 1–6.
- KINEL J., NOSKIEWICZ J. 1927. Rząd: *Orthoptera* – Prostoskrzydłe. W: KINEL J., KRASUCKI A., NOSKIEWICZ J. – Owady krajowe, przewodnik do określania rządów, rodzin i rodzajów. Lwów – Warszawa – Kraków, z. 1., pp. 28–35.
- KOERTH A. 1914. Beiträge zur Fauna der Umgegend von Schwerin a. W(arthe). Z. Naturw. Abt. Dtsch. Ges. Posen, **21**, pp. 19–22.
- KOZMIŃSKI Z. 1925. Ökologische Untersuchungen an Orthopteren des Urwalds von Białowieża. Bull. Int. Acad. Sc. Cracov., Cl. Math. Nat., B, Kraków, **1925**, pp. 447–475.
- LA BAUME W. 1912a. Beitrag zur Kenntnis der Dermapteren und Orthopteren (Ohrwürmer und Geradflügler) Ostpreussens. Schr. Phys.-Ökonom. Ges. Königsberg, **53**, 1, pp. 75–85.
- LA BAUME W. 1912b. Zweiter Beitrag zur Kenntnis der westpreussischen Gerad-

- flüglerfauna (*Orthoptera*). Gliederung der Fauna nach Lebensgemeinschaften. Ber. Westpr. Bot.-Zool. Ver., Danzig, **35**, pp. 149–154.
- LA BAUME W. 1920. Die Geradflüglerfauna Westpreussens. Dritter Beitrag zur Kenntnis der westpreussischen Ohrwürmer und Heuschrecken (*Dermaptera* und *Orthoptera*). Schr. Naturf. Ges. Danzig, N. F., Danzig, **15**, pp. 144–185, 4 ff. (fot.).
- LEONHARDT W. 1929. Beiträge zur Kenntnis der Orthopteren- und Odonaten-Fauna Deutschlands. Int. Ent. Z., Guben, **23**, pp. 215–218.
- LETZNER K. 1881. 12. Ueber die schlesischen Arten der Familie *Blattidae*. Jahr.-Ber. Schl. Ges. Vaterld. Cultur., Breslau, **58**, pp. 211–213.
- LEVANDOVSKIJ I. 1907. Oblast' razprostranienija *Mantodea* – bogomolov v Rosji, čislo ih vidov vierotnaja stiepien vrieda ot nih pčelovodstva. Russ. Pčelovod. List., S.-Peterburg, **3–5**, 2, pp. 77–80, 104–106, 132–133, 172–176.
- LIANA A. 1966. Prostoskrzydłe Mazowsza. Fragm. Faun., Warszawa, **12**, pp. 239–280, 4 ff., 4 mapy.
- ŁOMNICKI M. 1875. Materiały do fauny szarańczaków galicyjskich. Spr. Kom. Fizyogr., Kraków **9**, pp. (150)–(154).
- MICHAŁSKI J. 1959. Dwa dalsze stanowiska modliszki zwyczajnej (*Mantis religiosa* L., *Mantodea*, *Mantidae*) w Polsce. Pol. Pismo Ent., B, Wrocław, z. **3–4**, pp. 153–159, 2 ff.
- MIERZEJEWSKI W. patrz TENENBAUM Sz., MIERZEJEWSKI W. 1914.
- NASONOV N. V. 1894. Kolekcii Zoologičeskogo Kabineta Imperatorskogo Varšavskogo Universiteta. II. Spisok' i opisanie kolekcii po biologii nasekomyh'. Warszawa, 62 pp., 1 t.
- NOSKIEWICZ J. patrz KINEL J., NOSKIEWICZ J. 1927.
- NOWICKI SIŁA M. 1864. Przyczynek do owadniczej fauny Galicji. Kraków, 87 pp.
- NOWICKI SIŁA M. 1865. Insecta Haliciae Musei Dzieduszyckiani. Cracoviae, 87 pp.
- NOWICKI [SIŁA] M. 1867. Zapiski z fauny tatrzańskiej. Spraw. Kom. Fizyogr., Kraków (1), pp. (179)–(206).
- PAX F. 1920. Beitrag zur Orthopterenfauna Schlesiens. Z. Wiss. Ins.-biol., Husum, **16**, pp. 41–42.
- POLIŃSKI W., DEMEŁ K. 1921. Notatki z wycieczki zoologicznej na jeziora kujawskie. Pam. Fizyogr., Warszawa, **26**, 1, pp. 1–9.
- PONGRĄCZ A. 1922. Beiträge zur Orthopterenfauna Polens. Ann. Mus. Zool. Pol. Hist. Nat., Warszawa, **1**, pp. 124–136, 1 f., t. X.
- PONGRĄCZ A. 1923. Beiträge zur Tiergeographie Polens. Arch. Naturg., A, Berlin, **39**, pp. 244–259, 5 ff., 1 mapa.
- PRÜFFER J. 1956. Zmiany zachodzące w faunie owadów Polski obserwowane w latach ostatnich. Pol. Pismo Ent., Wrocław, **24**, supl. 2, pp. 85–111.
- RAMME W. 1921. Orthopterologische Beiträge. Arch. Naturg., A, Berlin, **86**, pp. 81–166, 17 ff., 3 tt.
- RAMME W. 1923. Vorarbeiten zu einer Monographie des Blattiden Genus *Ectobius* STEPH. Arch. Naturg., A, Berlin, **89**, pp. 97–145, 2 tt.
- RAMME W. 1936. I. Nachtrag zur märkischen Dermapteren- und Orthopterenfauna. Märk. Tierw., Berlin, **1**, pp. 224–233.
- RAZOWSKI J. 1953. Nowe stanowisko modliszki w Polsce *Mantis religiosa* L. Wszechświat, Kraków, **2–3**, p. 64.
- ROŻNOWSKA J. 1934. Kilka ciekawszych na obszarze Polski stanowisk skorków (*Dermaptera*) i karaluchów (*Orthoptera*, *Blattidae*). Fragm. Faun. Mus. Zool. Pcl., Warszawa, **2**, pp. 181–188.
- RÜBSAAMEN E. H. 1901. Bericht über Reisen durch die Tucheler Heide in den Jahren 1896 und 1897. Schr. Naturf. Ges. Danzig, Danzig, **10**, pp. 79–148, ff. 6–13.
- RUSZKOWSKI J. W. 1933. Wyniki badań nad szkodliwą fauną Polski na podstawie materiałów z lat 1919–1930. Roczn. Ochr. Rośl., B, Warszawa, **1**, 1–3, 567 pp.

- SCHILLE F. 1902. Materiały do fauny owadów siatkoskrzydłych i szarańczaków doliny Popradu. Spraw. Kom. Fizyogr., Kraków, **36**, pp. 77-85.
- SCHULTZE S. S. 1869. Beiträge zu einer geographischen und naturgeschichtlichen Beschreibung des Kreises Carthaus. Ber. Real-Schule St. Johann, Danzig, **48**, pp. 1-20, 1 mapa.
- SIEBOLD C. T. VON. 1842. Beiträge zur Fauna der wirbellosen Thiere Preussens. Achter Beitrag. Preussische Orthoptera. Preuss. Prov.-Bl., Königsberg, **27**, pp. 543-550.
- SKURATOWICZ W. 1946. Mało znane rezerваты przyrodnicze Zamojszczyzny. Chr. Przyr. Ojcz., Kraków, **2**, 3/4, pp. 14-17.
- SKURATOWICZ W., URBAŃSKI J. 1953. Rezerwat leśny na Bukowej Górze koło Zwierzynica w wojew. lubelskim i jego fauna. Ochr. Przyr., Kraków, **21**, pp. 193-216, ff. 141-151.
- SMRECZYŃSKI S. 1901. Przyczynek do fauny galicyjskich szarańczaków. Spraw. Kom. Fizyogr., Kraków, **35**, pp. 67-72.
- SMRECZYŃSKI S. 1902. Zapiski ortopterologiczne z r. 1901. Spr. Kom. Fizyogr., Kraków, **36**, (18)-(20).
- SOBIESZCZAŃSKI F. M. 1877. Flora i fauna miasta Warszawy. W: Józefa UNGRA Kalendarz Warszawski popularno-naukowy ilustrowany na rok zwyczajny który ma dni 365. rok XXXIII, Warszawa, pp. 92-97.
- SOKOŁOWSKI J. 1925. Contribution à l'étude de la faune des orthoptères de la Grande Pologne. Bull. Soc. Amis Sci. pozn., B, Poznań, **1**, pp. 11-13.
- SOKOŁOWSKI J. 1928. Fauna owadów prostoskrzydłych (*Orthoptera*) województwa poznańskiego. Pr. Kom. Mat.-Przyr. PTPN, B, Poznań, **4**, pp. 97-168.
- STOBIECKI S. A. 1883. Do fauny Babięj góry. Sprawozdanie z wycieczek entomologicznych na Babię górze w latach 1879 i 1880. Spraw. Kom. Fizyogr., Kraków, **17**, pp. (1)-(84).
- STOBIECKI S. A. 1886. Materyjały do fauny W. Ks. Krakowskiego. Część I. Pluskwiaki (*Hemiptera*), Szarańczaki (*Orthoptera*) i Mięczaki (*Mollusca*). Spraw. Kom. Fizyogr., Kraków, **20**, pp. (120)-(161).
- SUMIŃSKI S. M., TENENBAUM Sz. 1921. Przewodnik zoologiczny po okolicach Warszawy. Warszawa, 104 pp.
- SZELIGA-MIERZEJEWSKI W. (= MIERZEJEWSKI W.). 1928. *Dermaptera* et *Orthoptera* polonica (Notatka tymczasowa). Odbitka z Rozpr. Wiad. Muz. Dzieduszyckich, Lwów, **10**, 1928, pp. 59-65.
- SZULCZEWSKI J. W. 1926. Materiały do fauny szarańczaków (*Orthoptera*) Wielkopolski. Pol. Pismo Ent., Lwów, **5**, pp. 87-89.
- TENENBAUM Sz. patrz SUMIŃSKI S. M., TENENBAUM Sz. 1921.
- TENENBAUM Sz., MIERZEJEWSKI W. 1914. Materyjały do fauny prostoskrzydłych (*Orthoptera*) Ordynacyi Zamojskiej. Pam. Fizyogr., Warszawa, **22**, pp. 157-161.
- TORKA V. 1908. Geradflügler aus dem nordöstlichen Teil der Provinz Posen. Z. Naturw. Abt. Dtsch. Ges. Posen, Posen, **15**, 2, pp. 51-58.
- URBAŃSKI J. 1931. Materiały do fauny owadów prostoskrzydłych Województwa Poznańskiego. Pol. Pismo Ent., Lwów, **10**, pp. 50-59.
- URBAŃSKI J. patrz CZUBIŃSKI Z., URBAŃSKI J. 1951.
- URBAŃSKI J. patrz SKURATOWICZ W., URBAŃSKI J. 1953.
- URBAŃSKI J. 1956. Dziesięć lat badań zoologicznych w projektowanym Wolińskim Parku Narodowym. Zesz. Nauk. U. P., Biologia, Poznań, **1**, pp. 173-201, 8 fot., 1 mapa.
- WAGA A. 1843. O Janie Filipie KAROZYM (DE CAROSI) i Karolu PERTESIE (DE PERTHÉES), dwóch naturalistach Polskich pod Stanisławem Augustem. Bibl. Warsz., 1843, **4**, pp. 193-210.
- [WAGA A.]. 1857. [*Orthoptera*]. W: [STRONCZYŃSKI K., TACZANOWSKI W., WAGA A.]

- Sprawozdanie z podróży naturalistów odbytej w r. 1854 do Ojcowa, Bibl. Warsz., Warszawa, 1857, 2, pp. 215-225.
- WEIGEL J. A. V. 1806. Geographische, naturhistorische und technologische Beschreibung des souverainen Herzogthums Schlesien. Zehnter Theil. Verzeichniss der bisher entdeckten, in Schlesien lebenden Thiere. Berlin, VIII + 4 nlb + 358 + 2 nlb. pp.
- WIĄCKOWSKI S. 1957. Entomofauna pniaków sosnowych w zależności od wieku i rozmiaru pniaka. Ekol. Pol., A, Warszawa, 5, pp. 13-140, 4 ff.
- WIŚNIEWSKI J. 1967. Owady towarzyszące mrowiskom *Formica polyctena* FÖRST. (Hym., Formicidae) w nadleśnictwie doświadczalnym Zielonka. Pr. Kom. Nauk Roln. i Leśn. PTPN, Poznań, 21, pp. 627-715, 11 ff.
- ZACHER F. 1907. Beitrag zur Kenntnis der Orthopteren Schlesiens. Z. Wiss. Ins.-Biol., Husum, 3, pp. 179-185.
- ZACHER F. 1909. Die Nordgrenze des Verbreitungsgebiete der *Mantodea* in Europa. Z. Wiss. Ins.-Biol., Husum, 5, pp. 134-135.
- ZACHER F. 1913. Nachtrag zur Kenntnis der schlesischen Orthopteren. Z. Wiss. Ins.-Biol., Husum, 9, pp. 161-163.
- ZACHER F. 1917. Die Geradflügler Deutschlands und ihre Verbreitung. Systematisches und synonymisches Verzeichniss der im Gebiete des Deutschen Reiches bisher aufgefundenen Orthopteren-Arten (*Dermaptera*, *Oothecaria*, *Saltatoria*). Jena, VIII + 287 pp., 1 mapa.
- ZELLER P. C. 1856. Orthoptera europaea auctore L. H. FISCHER. Stett. Ent. Ztg., Stettin, 17, pp. 18-27.

b. Inne uwzględnione prace

- ADELUNG N. 1904. Eine neue *Ectobia*, *E. duskei*, n. sp. (Orthoptera, Blattodea), vom Bogdo, sowie einige Bemerkungen über russische Varietäten der *E. perspicillaris* HERBST (*livida* FABR.). Trudy Russk. Ent. Obšč., S.-Pétersbourg, 37, pp. 127-137, 1 f.
- BEIER M. 1933. Orthopteroidea, Gradflügler Blattodea. Schaben. W: Biol. Tiere Dtschl., 36, 26, Berlin, pp. 26.1-26.116, 103 ff.
- BEIER M., JAUS J. 1933. Mantodea Fangheuschrecken. W: Biol. Tiere Dtschl., 36, 26, Berlin, pp. 26.117-26.168, 36 ff.
- BEIER M. 1935. Mantodea, Fam. Mantidae, Subfam. Mantinae. W: Genera Insect., 203, Bruxelles, 146 pp., 8 tt.
- BEIER M. 1939. Die geographische Verbreitung der Mantodeen. W: VII. Internationaler Kongress für Entomologie Berlin, 15.-20. August 1938, Weimar 1939, pp. 5-15.
- BEIER M. 1961. Blattopteroidea, Blattodea. W: Bronns Klassen, 5, III, 6, 4, Leipzig, pp. 587-848, 90 ff.
- BEIER M. 1964. Blattopteroidea, Mantodea. W: Bronns Klassen, 5, III, 6, 5, Leipzig, pp. 849-970, 40 ff.
- BEIER M. 1967. *Mantis religiosa* L. im Plozän des Harzvorlandes. Ber. Naturhist. Ges., Hannover, 111, pp. 63-64, 1 f.
- BEY-BIENKO G. Ja. 1950. Nasekomye tarakanovye. W: Fauna SSSR, n. ser. 40, Moskva-Leningrad, 343 pp., 132 ff.
- BEY-BIENKO G. Y. 1969. *Ectobius duskei* ADEL. as characteristic inhabitant of steppes in the USSR (Blattoptera). Mem. Soc. Ent. Ital., Genova, 48, pp. 123-128.
- BIANKI V. L. patrz JAKOBSON G. G., BIANKI V. L. 1905.

- BRUNNER VON WATTENWYL Ch. 1865. Nouveau système des Blattaires. Vienne, XII + 426 pp., 13 tt.
- BURMEISTER H. 1838. Handbuch der Entomologie, Berlin, 2 t., 2 Abt., 1 Hälfte, VIII + 397-756 pp.
- BURR M. 1913. Orthoptères. W: Collections Zoologiques du baron Edm. de SELYS LONGCHAMPS. Catalogue systématique et descriptif. II. Bruxelles, 35 pp.
- CAUDELL A. N. 1903. Notes on the nomenclature of *Blattidae*. Proc. Ent. Soc., Washington, D. C., 5, pp. 252-254.
- CHOPARD L. 1920. Influence de la lumière solaire sur le ponte de *Mantis religiosa* L. (*Orth.*, *Mantidae*). Bull. Soc. Zool. Fr., Paris, 45, pp. 100-101.
- CHOPARD L. 1923. Les parasites de la Mante religieuse. Ann. Soc. Ent. F., Paris, 91, pp. 249-272, 23 ff.
- CHOPARD L. 1938. La biologie des Orthoptères. W: Encyclopedie Entomologique, A, XX, Paris, 4 nlb. + 541 pp., 4 tt, 453 ff.
- CHOPARD L. 1943. Orthopteroides de l'Afrique du Nord. W: Faune de l'Empire Français, I, Paris, 450 pp., 658 ff.
- CHOPARD L. 1949. Ordre des *Dictyoptères* LEACH, 1818 (= *Blattaeformia* WERNER, 1906; = *Oothecaria* KARNY, 1915). W: P. P. GRASSÉ Traité de Zoologie, Paris: 355-407, 51-90 ff.
- CHOPARD L. 1951. Orthopteroïdes. W: Faune de France, 56, Paris, 359 pp., 531 ff.
- DENNY A. zobacz MIAL L. C., DENNY A., 1886.
- FABRICIUS I. Ch. 1781. Species Insectorum exhibentes eorum differentias specificas, synonymia auctorum, loca natalia, metamorphosin adiectis observationibus, descriptionibus. Hamburgi et Kilonii, I, VIII + 552 pp.
- FIEBER F. X. 1853. Synopsis der europäischen Orthopteren. Lotos, Prag, 3, pp. 90-104, 115-129, 138-154, 168-176, 184-188, 201-207, 232-238, 252-261.
- GIGLIO-TOS E. 1927. *Orthoptera Mantidae*. W: Das Tierreich, 50, Berlin u. Leipzig, XL + 707 pp., 6 ff.
- GURNEY A. B. 1951. Praying Mantids of the United States: native and introduced. Rep. Smithson. Instn., Washington, D. C. 1950.
- GUTHRIE D. M., TINDAL A. R. 1968. The Biology of the Cockroach. London and Beccles, 8 nlb. + 408 pp., 142 ff.
- HAGENBACH J. J. 1822. Symbola faunae insectorum Helvetiae. Basileae, 48 + 6 pp., 15 tt.
- HARZ K. 1957. Die Geradflügler Mitteleuropas. Jena, XXIV + 494 pp., 255 ff., XX tt.
- JAKOBSON G. G., BIANKI V. L. 1905. Prjamokrylja i ložnosetčatokrylja Rossijskoj Imperii i sopredelnyh stran. S.-Petersburg, X + 4 nlb. + 952 pp., 112 ff., XXV tt.
- JAUS J. zobacz BEIER M. und JAUS J. 1933.
- JUDD W. W. 1950. Further records of the occurrence of the European praying mantis (*Mantis religiosa* L.) in southern Ontario (*Orthoptera*). Ent. News, Philadelphia, 61, pp. 205-207.
- KALTENBACH A. 1963. Kritische Untersuchungen zur Systematik, Biologie und Verbreitung der europäischen Fangheuschrecken (*Dictiotera*, *Mantidae*). Zool. Jahrb. Syst., Jena, 90, pp. 221-298, 38 ff.
- KARAMAN M. S. 1961. Sur une nouvelle mante religieuse: *Mantis religiosa macedonica* n. ssp. Bul. Soc. Ent. Mulhouse, Mulhouse, 1961, pp. 61-63, 6 ff.
- KARNY H. H. 1921. Zur systematik der orthopteroiden Insekten. Treubia, Buitenzorg, 1, pp. 163-269.
- KIRBY W. F. 1904. A synonymic Catalogue of *Orthoptera*. Vol. I. *Orthoptera Euplexoptera*, *Cursoria*, et *Gressoria*. (*Forficulidae*, *Hemimeridae*, *Blattidae*, *Mantidae*, *Phasmidae*). London I, X + 501 pp.
- LINNAEUS C. 1758. Systema Naturae per Regna Tria Naturae, secundum Classes,

- Ordines, Genera, Species, cum characteribus, differentiis, synonymis, locis. Holmiae, I, 4 nlb. + 824 pp.
- LINNAEUS C. 1761. Fauna Svecica sistens Animalia Sveciae Regni: *Mammalia, Aves, Amphibia, Pisces, Insecta, Vermes*. Distributa per classes et ordines, genera et species, cum Differentiis Specierum, Synonymis Auctorum, Nominibus Incolarum, Locis Natalium, Descriptionibus Insectorum. Stockholmiae, 42 nlb. + 578 pp., 2 tt.
- LINNÉ C. 1767. Systema Naturae, per regna tria naturae, secundum classes, ordines, genera, species, cum characteribus, differentiis, synonymis, locis. Vindobonae, I, pars II, 532–1327 + 37 nlb. pp.
- MIAL L. C., DENNY A. 1886. The structure and life-history of the Cockroach (*Periplaneta orientalis*) An Introduction to the Study of Insects. London, Leeds, 6 nlb. + 224 pp., 125 ff.
- NUSBAUM J. 1886. The Embrionic Development of the Cockroach. W: MIAL L. C. and DENNY A. The structure and life-history of the Cockroach (*Periplaneta orientalis*). London, Leeds, 181–195 pp., 109–118 ff.
- OEBENBERGER J. 1926. Róvnokfídy hmyz (*Orthoptera a Dermaptera*) Republiky Československé. Praha, VIII + 234 pp., 25 ff., IV tt.
- PAULIAN R. 1958. Mantides malgaches nouveaux ou méconnus. La naturalist malgache, Tanariare-Tsimbazaza, 10, pp. 31–36, 3 ff.
- PODA N. 1761. Insecta Musei Graecensis, que in ordines, genera et species juxta Systema Naturae Carolo Linnaei digestavit. Graecii, 8 nlb. + 127 + 12 nlb., 2 tt.
- PRINCIS K. 1960. Zur Systematik der *Blattodea*. Eos, Madrid, 36, pp. 427–449, 15 ff.
- RAGGE D. R. 1960. *Mantis religiosa* L. (*Dictioptera, Mantidae*) in Sussex. Ent. Monthly Mag., London, 4 ser., 20 (95), p. 273.
- RAMME W. 1951. Zur Systematik Faunistik und Biologie der Orthopteren von Südost-Europa und Vorderasien. Mitt. Zool. Mus. Berlin, 27, pp. 1–431, 134 ff., 3 mm., I–XXXIX tt.
- REHN J. A. G. 1903. Studies in American *Blattidae*. Trans. Am. Ent. Soc., Philadelphia, 29, pp. 259–290.
- ROESER G. 1941. Zur Kenntnis der Lebensweise der Gewächshauschabe *Pycnoscelus surinamensis*. Gartenbauwiss., Berlin, 15, pp. 184–225, 27 ff.
- SCHÄFF E. Eine diluviale *Periplaneta*. Zool. Anz., Leipzig, 16, pp. 17–19.
- SCUDDER S. H. 1862. Materials for a monograph of the North American *Orthoptera*. Bost. J. Nat. Hist., Boston, 7, pp. 409–480.
- SHIRAKI T. 1932. *Orthoptera* of the Japanese Empire. Part III. *Mantidae*. Trans. Nat. Hist. Soc. Formosa, Taihoku, 22, pp. 113–123.
- SLINGERLAND M. V. 1900. The common european praying *Mantis* a new beneficial insect in America. Bull. Corn. Univ. Agric. Exp. Stat. Ithaca, New York, 185, pp. 35–47, 14 ff.
- STÅL C. 1877. Systema Blattodeorum. Bihang Till K. Sven. Vet. Ak. Handligar, Stockholm, 4, nr 10, 91 pp., 4 ff.
- STEPHENS J. F. 1835. Illustrations of British entomology or, a synopsis of Indigenous Insects. Mandibulata, London, VI, 240 pp., tt. XXVIII–XXXIV.
- TINDALL A. R. patrz GUTHRIE D. M., TINDALL A. R. 1968.
- T[UR] J. 1895. *Modliszka (Mantis religiosa L.)*. Wszecławiat, Warszawa, 19, pp. 550–552, f. 1.
- TURTON W. 1802. A general system of nature. Translatet from Gmelin's edit. of Linné, Syst. Nat. London, Lackington, II, 717 pp.
- UVAROV B. P. 1940. Twenty eight new Generic Names in *Orthoptera*. Ann. Mag. Nat. Hist., London, (11), 5, pp. 173–176.
- WAGA A. 1880. VI. Obyczaje modliszek. Wiad. Nauk Przyr., Warszawa, 1, pp. 75–89.

- WERNER F. 1930. Indian Mantids or Praying Insects. Proc. Zool. Soc., London, 1930, pp. 689-690, 1 f.
- WESTWOOD J. O. 1839. An introduction to the modern classification of Insects; founded on the natural habits and correspondig organisation of the different families. London, I, XII+462 pp., 56 ff., 1 t.
- WILLE J. 1920. Biologie und Bekämpfung der deutschen Schabe (*Phyllodromia germanica*). Z. Angew. Ent., Berlin, Beiheft zu Bd. 7, 140 pp.
- ŻABIŃSKI J. 1931. Karaluch. W: Biblioteka Biologiczna, Warszawa, 141 pp., 45 ff.

V. INDEKS NAZW SYSTEMATYCZNYCH

- americana*: CHARPENT., *Blatta* 8
americana L., *Blatta* 8
americana (L.), *Periplaneta* 4, 8, 20
Arctostaphylos uva-ursi L. 13
ater BAZ., *Ectobius* (*Ectobius*) *erythronotus*
 13, 20
australasiae FABR., *Blatta* 8
australasiae (FABR.), *Periplaneta* 8, 20

beybienkoi BAZ., *Mantis religiosa* 17
Blaberoidea PRINCIS 7
Blatta L. 8
Blattella CAUDELL 9
Blattidae STEPH. 8
Blattodea BR. WATT. 3, 4, 7, 20
Blattoidea STEPH. 8
brunnea THUNB., *Nyctibora* 9, 20

Calluna vulgaris (L.) SALISB. 13
communis L., *Juniperus* 13

duskei ADEL., *Ectobia* 15
duskei (ADEL.), *Ectobius* (*Ectobiola*) 4, 15,
 20
duskei: RAMME, *Ectobius* (*Ectobiella*) 15

Ectobiidae BR. WATT. 10
Ectobiinae BR. WATT. 10
Ectobiola UV. 15
Ectobius STEPH. 10
Ectobius s. str. 10
eichleri BAZ., *Mantis religiosa* 17
ericetorum: BRISCHKE, *Blatta* 10
ericetorum WESM., *Blatta* 10
erythronotus ater BAZ., *Ectobius* (*Ectobius*)
 13, 20
erythronotus BURR, *Ectobius* (*Ectobius*)
 4, 13
erythronotus BURR, *Ectobius lapponicus*
 var. 13
exoleta BURM., *Panchlora* 7, 20

germanica: auct., *Blatta* 9

germanica: auct., *Phyllodromia* 9
germanica L., *Blatta* 9
germanica (L.), *Blattella* 9, 20
griveaudi PAUL., *Mantis religiosa* 17

hemiptera: KELCH, *Blatta lapponica* L.
 fem. 14
hemiptera: SOBIESZCZ., *Blatta* 14

inornata WERN., *Mantis religiosa* 17

Juniperus communis L. 13

lapponica: auct., *Blatta* 10
lapponica: auct., *Ectobia* 10
lapponica L., *Blatta* 10
lapponicus (L.), *Ectobius* (*Ectobius*) 4, 10,
 13, 15, 20
lapponicus var. *erythronotus* BUER, *Ecto-*
bius 13
livens TURTON, *Blatta* 15
livens (TURTON), *Ectobius* 4
livida (FABR.), *Ectobia* 4
livida: FISCHER, *Blatta* 15
lividus: auct., *Ectobius* 10
lividus: BAZ., *Ectobius* 15
lividus: BAZ., *Ectobius* (*Ectobius*) 15
lividus (FABR.), *Ectobius* 4
lucida HAGENB., *Blatta* 15
lucidus (HAGENB.), *Ectobius* (*Ectobius*)
 15, 20

macedonica KAR., *Mantis religiosa* 17
maculata: auct., *Aphlebia* 16
maculata: auct., *Blatta* 16
maculata: auct., *Hololampra* 16
maculata SCHREB., *Blatta* 16
maculata (SCHREB.), *Phyllodromica* (*Phyl-*
lodromica) 16, 20
maculata: SZEL.-MIERZEY., *Hololampra*
 (*Aphlebia*) 16
maculata var. *schaefferi*: ZACHER, *Aph-*
lebia 16

- Mantidae* STÅL 17
Mantinae STÅL 17
Mantis L. 17
Mantodea BURM. 3, 4, 5, 17, 20

nivea L., *Blatta* 7
nivea (L.), *Panchlora* 7, 20
Nyctibora BURM. 9
Nyctiboridae BR. WATT. 9

orientalis: auct., *Periplaneta* 8
orientalis: auct., *Stylopyga* 8
orientalis L., *Blatta* 8, 20

pallida: KELCH, *Blatta* 15
pallida OLIVIER, *Blatta* 15
pallidus (OLIVIER), *Ectobius* 4
pallidus (OLIVIER), *Ectobius* (*Ectobius*)
15, 20
Panchlora BURM. 7
Panchloridae BR. WATT. 7
panzeri STEPH., *Blatta* 10
Periplaneta BURM. 8
perspicillaris: KELCH, *Blatta* 15
Phyllodromica FIEB. 16
Phyllodromica s. str. 16
polonica BAZ., *Mantis religiosa* 17, 20
Pseudomopidae REHN 9
Pycnoscelidae PRINCIS 7
Pycnoscelus SCUDD. 7

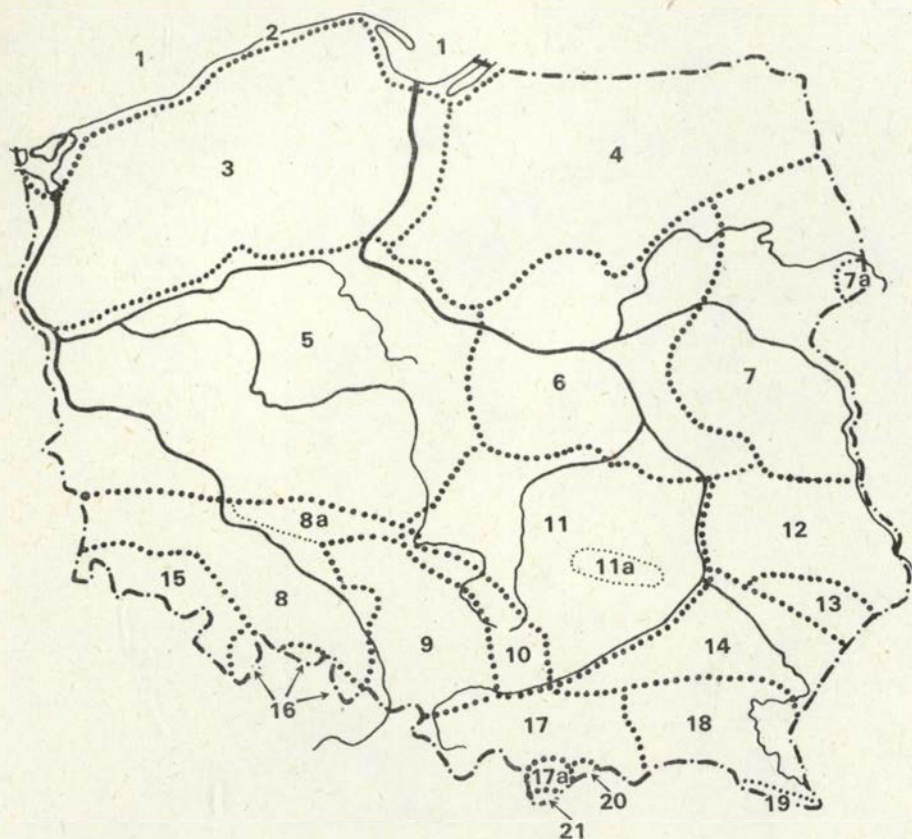
religiosa beybienkoi BAZ., *Mantis* 17
religiosa eichleri BAZ., *Mantis* 17
religiosa griveaudi PAUL., *Mantis* 17
religiosa inornata WERN., *Mantis* 17
religiosa (L.), *Mantis* 5, 17, 18
religiosa (L.), *Mantis religiosa* 17
religiosa macedonica KAR., *Mantis* 17
religiosa polonica BAZ., *Mantis* 17, 20
religiosus L., *Gryllus Mantis* 17
rustica (FABR.), *Antimiopteryx* 5

schaefferi: auct., *Hololampra maculata*
var. 16
schaefferi: ZACHER, *Aphlebia maculata*
var. 16
sericea BURM., *Nyctibora* 9, 20
silvestris: BEDNARZ, *Ectobius* 14
surinamensis L., *Blatta* 7
surinamensis (L.), *Pycnoscelus* 7, 20
sylvester: auct., *Ectobius* 14
sylvester: BAZ., *Ectobius* (*Ectobius*) 14
sylvestris PODA, *Blatta* 14
sylvestris (PODA), *Ectobius* (*Ectobius*) 4,
14, 15, 20

uva-ursi L., *Arctostaphylos* 13

Vaccinium vitis-idea L. 13
vitis-idea L., *Vaccinium* 13
vittiventer: BAZ., *Ectobius* (*Ectobius*) 15
vulgaris (L.) SALISB., *Calluna* 13

PODZIAŁ POLSKI NA KRAINY

1 Bałtyk	11a Góry Świętokrzyskie
2 Pobrzeże Bałtyku	12 Wyżyna Lubelska
3 Pojezierze Pomorskie	13 Roztocze
4 Pojezierze Mazurskie	14 Nizina Sandomierska
5 Nizina Wielkopolsko-Kujawska	15 Sudety Zachodnie
6 Nizina Mazowiecka	16 Sudety Wschodnie
7 Podlasie	17 Beskid Zachodni
7a Puszcza Białowieska	17a Kotlina Nowotarska
8 Śląsk Dolny	18 Beskid Wschodni
8a Wzgórza Trzebnickie	19 Bieszczady
9 Śląsk Górny	20 Pieniny
10 Wyżyna Krakowsko-Wieluńska	21 Tatry
11 Wyżyna Małopolska	

Podziału obszaru Polski na krainy dokonano tymczasowo do celów roboczych. Nie należy go uważać za podział zoogeograficzny, uzasadniony w pełni odpowiednimi badaniami faunistycznymi.